

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ОРГАН СМАЗА СОВЕЦКІХ ПІСЬМЕНІКАЎ БЕЛАРУСІ І КАМІТЭТА ПА СПРАВАХ МАСТАЦТВА ПРЫ СОВЕЦЕ МІНІСТРАЎ БССР

№ 37 (896) Субота, 13 верасня 1952 года Цана 50 кап.

СЁННЯ У НУМАРЫ:

Першая старонка.
 Перадачы. — Палепшыць работу паліграфіі.
 Насустрэч XIX з'езду ВКП(б).
 Р. Няхай. — Думы партыі—думы народа (верш).
 Другая старонка.
 І. Дорскі, А. Скібнеўскі. — Рэпертуар трэба ствараць.
 В. Палтаран. — Магутны поступ міру.
 Д. Фактаровіч. — «Глыбокія барозны».

Трэцяя старонка.
 А. Кулакоўскі. — Мінчанін; Матчын сігнал (апа-
 вяданні).
 Заўвагі чытачоў.
 В. Шымук, Л. Мірачыцкі. — Заўсёды з песняй.
 Чацвёртая старонка.
 Ул. Алоўнікаў. — Аб інструментальнай камернай
 музыцы.
 І. Барысаў. — Эрык Джонсан—кінематаграфічны
 папа.

Палепшыць работу паліграфіі

Кніга — друг чалавека. Як хораша гучаць гэтыя словы ў нашай краіне, дзе кніга трывала ўвайшла ў быт савецкага чалавека, дзе яна адірывае велізарную ролю ў жыццёвым і сацыялістычнай культуры, у духоўным узбагачэнні будаўнікоў камунізму.

Ні адна краіна не ведае такіх масавых тиражаў кніг, як савецкая краіна, дзе творы Маркса, Энгельса, Леніна, Сталіна, творы класікаў рускай і савецкай літаратуры і савецкіх пісьменнікаў разыходзяцца ў мільёнах экзэмпляраў.

Савецкі чытач — самы культурны і самы патрабавальны чытач. Ён адносіцца да кнігі актыўна, чытае ад яе высокай ідэйнасці, майстэрства. Разам з тым наш чытач хоча, каб кожная кніга дайшла да яго свечасова, каб яна была культурна прыгожа аформлена, надрукавана на добрай паперы. Чытач хоча, каб кніга цалкам аднавідала эстэтычнаму густу савецкага чалавека.

Пачэсны і адказны абавязкі за выпуск добрых кніг ускладаюцца і на работнікаў паліграфічнай прамысловасці. Паэт, празаік, драматург, навуковы работнік пасля заканчэння працы над творам уручае лёс яго друкаркам, перапісчыкам, інжынера-тэхнічным работнікам друкарняў. Яны павінны правіць усё сваё майстэрства, скарыстаць усе магчымыя магучыя паліграфічныя тэхнікі, каб даць чытачу кнігу ў добрааказным, культурным афармленні.

Вялікую ўвагу нашай паліграфіі аддаюць Цэнтральны Камітэт ВКП(б) і асабіста таварыш Сталін. Рост патрабаванняў савецкага народа да работнікаў паліграфічнай прамысловасці, клопаты партыі і ўрада аб стварэнні ўсіх неабходных умоў для паспяховага развіцця паліграфіі знайшлі шырокае адлюстраванне ў праекце новага пяцігадовага плана. У праекце паставілі XIX з'езд партыі на пятаму пяцігадовым плане развіцця СССР на 1951—1955 гады запісаць: «Для забеспячэння значнага росту выпуску мастацкай і навуковай літаратуры, падручнікаў, часопісаў і газет расшырыць паліграфічную прамысловасць і палепшыць яе афармленне».

Гэтыя поспехі можна бачыць і на прыкладзе росту паліграфіі ў нашай рэспубліцы. Аб гэтых поспехах могуць сведчыць і такія факты, калі на паліцах грамадскіх і асабістых бібліятэк побач з кнігамі, што вышлі ў выданнях Масквы і Ленінграда, стаяць кнігі, выпушчаныя друкарняй імя Сталіна ў Мінску. Сярод іх — перакладзеныя на беларускую мову творы Маркса і Энгельса, Леніна і Сталіна, збор твораў народнага паэта Беларусі Якуба Коласа; кнігі Янкі Купалы, Петруся Броўкі, Вандрата Краніва, Міхася Лынькова, Максіма Танка, Пятра Глебіка, Аркадзя Куляшова і другіх пісьменнікаў.

Калі барэш у рукі такую кнігу, то адчуваеш лёбуньня, гаспадарскія адносіны да яе з боку работнікаў паліграфіі, вялікую адказнасць за сваю справу, бачыш перспектывы новага росту культуры выпуску кніг.

Але, адзначаючы гэтыя поспехі і радуючыся ім, не гледзячы ні на сур'ёзныя недахопы, якія ёсць у дзейнасці паліграфічнай прамысловасці нашай рэспублікі. Аб гэтых недахопах трэба гаварыць тым больш рэзка, што аб іх ведаюць і з імі змярляюцца ў Белпаліграфвыдавстве.

Партыя вучыць нас ва ўсёй практычнай рабоце разглядаць і вырашаць кожную справу з палітычных, ідэйных пазіцый. Гэтую ісціну ніколі не гледзячы забываць і кіруючым работнікам паліграфічнай прамысловасці рэспублікі. Зусім недапушчальным з'яўляюцца шматлікія факты сістэматычнага з'яўлення тэрміну выпуску новых кніг.

Агульнавядома, якой важнай падзеяй у жыцці беларускага народа з'явіцца дэкада літаратуры і мастацтва ў Маскве. Гэта будзе справаздачка нашых пісьменнікаў, мастакоў, кампазітараў, дзеячоў тэатра, справаздачка ўсёй беларускай культуры

перад савецкім народам. Да дэкады намячана выданне лепшых твораў нашай літаратуры. Але Белпаліграфвыдавства не праўдліва належных клопатаў, каб забяспечыць свечасова і добрааказна выпуск гэтых кніг. У выніку яны падоўгу залежваюць у цяхах друкарні імя Сталіна. Часта бывае так, што кніга месцамі ляжыць у перапісчым цэху. Так было з «Выбранымі творамі» Н. В. Гоголя. Так здарылася з «Выбранымі творамі» Янкі Купалы. Надрукавана 20-тысячным тиражом у чэрвені месяца, гэтая кніга яшчэ і цяпер ляжыць у друкарні. Такое-ж становіцца і з творамі Малякоўскага, Цёткі, Самойленка, Багдановіча, кнігамі Шамякіна, Грамовіча, Зарыцкага і іншых аўтараў.

Ішчэ ў маі надрукавана кніга вершаў «Ад шчырага сэрца». Але ў кніжных магазінах яе да гэтага часу няма.

Чытачы, ведаючы гэтае і па выхадзе кніг, патрабуюць іх у магазінах, кіосках, прымяляюць у рэдакцыі пісьмы з запытаннімі, дзе іх можна знайсці.

У друкарні імя Сталіна ўжываюцца заганяныя практыка, калі пасля расемкі сігналаў экзэмпляраў выпускаюць у тираж часта адкладваюцца на доўгія месяцы.

Як кіраўнікі Белпаліграфвыдавства, так і адміністрацыя друкарні імя Сталіна змярляюцца з сістэматычнай затрымкай выхаду кніг. Кожны раз яны шукаюць розных прычын для апраўдання гэтай затрымкі. Цяпер яны спасылаюцца на вынік падручнікаў. Бясспрэчна, што выданне падручнікаў для школ — важнейшая, агульнадзяржаўная справа. Але ж кіраўніцтва Белпаліграфвыдавства трэба было прадбачыць гэтыя цяжкасці раней і шырэй скарыстаць для выпуску падручнікаў базу «Палесдруку». Нельга мірніцца з такім становішчам, калі магучая тэхніка гэтага камбіната недастаткова выкарыстоўваецца. А ў той-жа час друкарня імя Сталіна з 23 назваў кніг мастацкай літаратуры, якія павінны выйсці ў гэтыя месяцы, не выпусціла ў свет ні адной.

У вялікім даўгу паліграфіі рэспублікі перад нашым маленькім чытачом. Рамавы, што выдудаць ўжо некалькі год аб наладжанні выпуску добрых кніг для дзяцей, не даюць належных вынікаў. За першае паўгоддзе 1952 года выдана для дзяцей толькі 9 назваў кніг, што складае 17 працэнтаў плана, а па тиражах усяго 13 працэнтаў. Наматанні дзіцячых пісьменнікаў, мастакоў зрушыць гэтую справу з месца сустрэкаюцца адгаворкі з боку кіраўнікоў друкарні імя Сталіна, якія пераказваюць, што тут нельга арганізаваць выпуск дзіцячых ілюстраваных кніг. Фактычна-ж за гэтымі адгаворкамі хаваюцца неадкладнае рашэнне гэтую важную справу.

Доўгі час марнуецца ў Гродзенскай літаратурнай кніжнай бібліятэцы ў апрацоўцы Якуба Коласа. Кніга А. Чэхова «Каштанка» адкладзена ў вытворчасць яшчэ ў верасні мінулага года, і толькі 8 верасня 1952 года паступіла першая каректура. Марнуецца ў друкарнях і многа іншых дзіцячых кніг.

Кіраўніцтва Белпаліграфвыдавства трэба больш аддаваць увагу выкарыстанню тэхнікі, падрыхтоўцы кадраў, шыроўнаму перадаваць вопыт наватараў. Асабліва няма клопатаў аб шыроўнай вопыт наватараў у друкарні імя Сталіна. Тут яшчэ сустракаюцца з'явы, калі добрыя спецыялісты імкнуцца захаваць манополію на свой сакрот у працы, не жадаюць перадаваць вопыт маладым работнікам.

Такі кансерватызм не павінен мець месца ў рабоце паліграфічнай прамысловасці.

Работнікі паліграфічнай прамысловасці павінны заўсёды памятаць, што яны з'яўляюцца актыўнымі барацьбітамі за росквіт культуры, што на іх ляжыць вялікая адказнасць за тое, каб чытач свечасова атрымаваў больш кніг добрай якасці.

У Рускім драматычным тэатры БССР

Партыйны сход у Рускім драматычным тэатры, прысвечаны абмеркаванню перадаўчых дакументаў, быў асабліва многалюдным. На сход сабраліся камуністы і беспартыйныя.

Сакратар бюро партарганізацыі тэатра Я. Палосін ва ўступным слове спыніўся на асноўных палажэннях пятага пяцігадовага плана.

Шырокае перспектывы росту савецкай культуры ў новым пяцігадовым плане выклікалі ў камуністаў і беспартыйных ажыўленыя думкі і пранавы.

Галоўны рэжысёр тэатра В. Федараў выказаў думку аб арганізацыі тэатраў для абслугоўвання працоўных вялікіх будоўляў камунізму.

Шырокае абслугоўванне тэатрамі калгаснай вёскі пранаву прадугледзець у пяцігадовым плане мастацтва А. Шах-Парон.

Вельмі свечасовай была пранаву выступваючых аб павелічэнні сеткі тэатраў па БССР, маючы на ўвазе такія прамысловыя цэнтры, як Гомель і Магілёў, якія доўгі час не маюць сваіх сталых тэатральных калектываў.

Сход аднадушна вітаў план велічэна пераўтварэння нашай Радзімы.

У Саюзе кампазітараў

Пры вялікай актыўнасці прайшло абмеркаванне матэрыялаў да XIX з'езду партыі на адкрытым партыйным сходзе ў Саюзе кампазітараў БССР.

Сур'ёзна крытыкавалася работа Праўлення Саюза і творчая пасіўнасць асобных мастацтва. Наглядаецца беспланавасць у рабоце Саюза.

Адустанец сапраўднай прынцыповай крытыкі з'яўляецца сур'ёзнай перамогай у развіцці беларускай музыкі. Праўленне Саюза працуе слаба, асобныя члены праўлення зусім не з'яўляюцца на паседжанні. Кампазітары Р. Пукет, М. Алаў гаварылі аб драматэатры музычнага выдавецтва, аб тым, што самадзейны харавыя калектывы не могуць знайсці твораў беларускіх кампазітараў.

Ул. Алоўнікаў, гаворачы аб праекце тэкста змененага Статута партыі, адзначыў, што новы праект абавязвае членаў партыі не толькі павышаць свой ідэйна-палітычны ўзровень, але і сваёй творчасцю дапамагаць фарміраванню камуністычнага светапогляду нашых людзей.

Кампазітары Д. Лука і М. Алаў гаварылі аб неабходнасці сур'ёзна палепшыць музычнае выхаванне ў агульнадукацыйных школах.

І. Жыновіч у сваім выступленні адзначыў, што ў рэспубліцы многа таленавітых дзяцей, якія павінны займацца ў спецыяльных музычных школах, — таму добра было-б адкрыць харавое вучылішча ў Мінску.

На сходзе выступілі Я. Цікоцкі, Р. Шырма, І. Нісненіч, Б. Смольскі і другія.

Сход прыняў рэзалюцыю, якая поўнасцю ўхваляе праект дырэктывы па пяцігадовым плану і праект змененага Статута партыі.

За тиждзень

СПЕКТАКЛЬ «ІАЛАНТА»

Калектыву Беларускага дзяржаўнага тэатра оперы і балета ў бліжэйшыя дні пакажуць новы спектакль «Іаланта» Чайкоўскага (пастаноўка О. Маралёва, хормайстар Т. Арлова, дырыжор Б. Афанасьеў).

Партыі выконваюць: Іаланты — заслужаная артыстка УССР А. Высправа і маладая салістка, выхаванка Беларускай кансерваторыі Т. Шымко, Вадзімона — народны артыст БССР І. Балочін і заслужаны артыст рэспублікі І. Сайкоў, Роберта — заслужаны артыст БССР М. Воралеў і саліст В. Глазю, Рэнэ — заслужаны артыст рэспублікі М. Зювану.

У адзін вечар з «Іалантай» тэатр ставіць таксама балетную сюіту «Шаленіяна» (балетмайстар — лаўрэат Сталінскай прэміі, заслужаны артыст БССР С. Дрэчын, дырыжор І. Абрамкі).

У балете ўдзельнічаюць: народная артыстка рэспублікі А. Нікалаева, С. Дрэчын, салісты Н. Младзінская, Б. Разенблат-Карпілава, Л. Ражанова, Е. Глінскі і другія.

Спектакль аформлены мастаком П. Масленікавым.

ГАСТРОЛІ ТЭАТРА ІМЯ ЯКУБА КОЛАСА

З поспехам праходзяць у Гомелі ў клубе чыгуначнікаў гастролі Беларускага дзяржаўнага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа.

Гледачы знаёмяцца з лепшымі спектаклямі калектыва. За два месяцы будуць паказаны творы беларускіх драматургаў «Раскіданае гняздо», «Несцерка», «Неспакоеныя сэрцы», а таксама «Разлом» Лаўрэнёва, «Атэстат сталасці» Гераскінай і другія.

Паралельна з работай на асноўнай сцэне, тэатр паказвае спектаклі ў Рэчыцкім, Чацэрскім і Добрушскім раёнах вобласці, у Навабеліцкім рабочым клубе, у клубе шклозавода імя Сталіна і інш.

Творчы калектыв тэатра прадаўжае ў Гомелі дапрацоўваць пастаноўкі, якія рыхтуюцца да дэкады беларускай літаратуры і мастацтва ў Маскве, і выпускае новы дэкады спектакль «Воратні» па п'есе А. М. Горькага (рэжысёр — заслужаны артыст РСФСР І. Раеўскі, мастацкае афармленне заслужанага дзеяча мастацтва РСФСР В. Рындайна).

Галоўны рэжысёр тэатра, заслужаны дзеяч мастацтва БССР А. Скібнеўскі праводзіць рэпетыцыі п'есы «Штурм» Біль-Беларускага.

Гастролі тэатра імя Якуба Коласа закончацца ў Гомелі другога лістапада.

У дні трынаццаці пятай гадавіны Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі пачнуцца яго выступленні на асноўнай базе ў Віцебску.

НАУКОВАЯ РАБОТА АБ БЕЛАРУСКАЙ ПЕС

Дацэнт Беларускай кансерваторыі харынская напісала новую нав, следуючы работу аб беларускай пес.

На апошняй музычнай «серадзе» харынская азнаміла кампазітараў тыхаў з некаторымі палажэннямі р. у прыватнасці з раздзелам аб музы мове сучаснай беларускай народнай пес.

КАНЦЭРТЫ РЫНЫ ЗЯЛЕНАЙ

У Мінск на гастролі прыехала заслужаная артыстка РСФСР Рына Зяленая.

У канцэртах, якія абдуцца ў Акруговым ДOME афіцыйна 13 і 14 верасня, разам з Рынай Зяленай выступіць і лаўрэат Усеазажнага конкурса вакалістаў Пётр Кірыч. У яго рэпертуары — раманы савецкіх кампазітараў.

ЗАКАНЧЭННЕ СЕЗОНА У ЦЫРКУ

Выступленнем народнага артыста РСФСР В. Дурава заўтра, 14 верасня, заканчваецца летні сезон у Мінскім дзяржаўным цырку.

На працягу сезона цырк паказаў чатыры разнастайныя праграмы, у якіх побач з цікавымі акрабачыннымі выступленнямі значнае месца мелі аддадзена слобуднаму жанру, у прыватнасці фельетонам і сатырычным сцэнам на тэмы міжнароднага жыцця.

Кожную нядзелу наладжваліся ранішнікі для маленькіх гледачоў. Гэтыя ранішнікі навадала 30.000 дзяцей.

Да 75-годдзя з дня нараджэння Ф. Э. Дзержынскага

На прадпрыемствах, ва ўстановах, у калгасах праводзяцца лекцыі і гутаркі аб жыцці і дзейнасці мужана сына нашай партыі Ф. Э. Дзержынскага.

У дапамогу лектарам рэспубліканскае таварыства па распаўсюджванню палітычных і навуковых ведаў выдала і разаслала па сваіх абласных аддзяленнях брашуру І. М. Ражанова «Ф. Э. Дзержынскі — выдатны дзеяч большавіцкай партыі і савецкай улады».

З ціканасцю разглядаюць наведвальнікі

чытальнай залы Дзяржаўнай бібліятэкі імя В. І. Леніна добра аформленую выставку літаратуры аб Ф. Э. Дзержынскім. Тут — выказванні Леніна і Сталіна аб Феліксе Эдмундавічу, перапіска Ф. Э. Дзержынскага з В. І. Леніным, мастацкая літаратура, прысвечаная «жалезнаму Феліксе».

Вялікая кніжная і фотавыстаўка «75 год з дня нараджэння Ф. Э. Дзержынскага» аформлена ў Мінскай абласной бібліятэцы імя А. С. Пушкіна.

На кінастудыі «Беларусьфільм»

Шырокі і актыўны быў абмеркаванне праекта дырэктывы XIX з'езду ВКП(б) і змененага Статута партыі на адкрытым сходзе партарганізацыі кінастудыі «Беларусьфільм». З пачуццём вялікага гонару за нашу Радзіму і родную камуністычную партыю ўдзельнікі сходу гаварылі аб велічэных планах гаспадарчага і культурнага росквіту савецкай Айчыны.

Разам з тым, амаль кожны выступіўшы на сходзе ўнёсў свае пранавы аб далейшым палепшэнні дзейнасці студыі «Беларусьфільм».

Дырэктар карціны «Паўлінка» А. Жук

Новыя школы, тэатры

Партыя Леніна—Сталіна клопацца аб росквіце сацыялістычнай па амету і нацыянальнай па форме культуры і мастацтва савецкага народа.

Аб гэтых бачкоўскіх клопатах дэкрыва сведчыць праект дырэктывы XIX з'езду на пяцігадовым плане развіцця народнай гаспадаркі СССР на 1951—1955 гады.

У праекце дырэктывы XIX з'езду партыі вызначана практычная задача паступовага пераходу ад сацыялізма да камунізму. Калі чытаеш гэты гістарычны дакумент, ва ўяўленні паўстаюць новыя гарады, вёскі і МТС, фабрыкі і заводы, палатцы і тэатры. Змяняюцца воблік нашай зямлі, пераўтвараецца прырода, змяняюцца ракі, пугіны і моры. На былых балотах расцвітаюць сяды. Уваходзяць у строй волаты сталінскіх будоўляў камунізму.

Асабліва шырокі размах набудзе культурнае будаўніцтва ў нашай краіне.

Шырока, нястрымна растуць культурныя запатрабаванні працоўных.

Таму ў праекце дырэктывы прадугледжана шыроўнае новых навуковых устаноў, у тым ліку і ўстаноў мастацтва.

Шырокае перспектывы адкрываюцца перад мастацтвам нашай рэспублікі. У два разы павялічваецца колькасць музычных школ. Толькі ў гэтым годзе будуць адкрыты тры музычныя школы і, што самае важнае — усе ў раённых цэнтрах: Чэрвень, Крычаве, Глыбокім. Тым самым музычныя школы будуць набліжаны да калгаснай вёскі, у якой ёсць многа таленавітых дзяцей.

У рэспубліцы мяркуецца таксама арганізацыя калгасна-саўгаснага пераоўнага тэатра з базай у Бабруйску. Асноўнае месца работы тэатра — сцэны раённых Домаў культуры і калгасных клубаў. Неабходнасць арганізацыі такога тэатра відавочна, і справа часці работнікаў тэатральнага мастацтва рэспублікі — як мага хутчэй ажыццявіць гэтае мерапрыемства.

Арганізацыя таксама і тэатр юнага гледача ў Мінску. Ён будзе створаны на базе аднаго з курсуў актёрскага факультэта Беларускага тэатральнага інстытута. Таму ўжо зараз неабходна вучэбны профіль гэтага курса прыстаўваць да канкрэтных творчых задач будучага тэатра з тым разлікам, каб маладыя актёры пасля вучобы адразу перайшлі на сцэну

Рыгор НЯХАЙ

Думы партыі, думы народа
 У адзіны зліліся патак,
 І дужае наш край з кожным годам,
 З кожным годам цвярдзей яго крок.

Хто раўня гэтай сіле на свеце?
 Можна сонца, што ў небе палае,
 Можна ў буру разгневаны вецер,
 Што магутныя хвалі гайдае?

Не, не сонца! Яго засланне
 Хмара цёмная ў дні непагоды.
 Нашы справы заўжды асвятляюць
 Чалавечтву шляхі да свабоды.

І не вецер у стэпе шырокім —
 Ён скараецца ўжо Чалавеку.
 У бязводдзі далёка-далёка
 Шлях пракладзены прысадам і рэкам.

Не падобна яна й акіяну,
 Што на месцы бушуе штогод,
 Бо імкнецца хадой нестрыманай
 Усё наперад, наперад народа.

Думы партыі—думы народа

І чуюць на ўсіх мовах Радзімы
 Песні-думы пра сталінскі план.
 Славіць партыя словам праўдзівым
 Увесь магутны народ наш—тытан.

... Волга, Волга, рака многаводная,
 Пацячэш ты у стэп пад Урал.
 Дзя і выліга шчасця народнага
 За каналам праляжа канал.

І чуюць ад тайгі непраходнае,
 Дзе была непрабудная ціш,
 Што скарыўся прад сілай народнаю
 Нестрыманым шырокі Іртыш.

Пра былыя пустыні адвечныя
 Запівае сягоння турмен,
 Бо пяскі Кара-Кумуў расквечаны:
 Ад садоў кучаравіца ценя.

І адтуль, дзе Кахоўка гарачая,
 Дзе херсонскія травы, пяскі,
 Чутны голас: зямлю перайначылі
 Працай творчаю большавікі.

На Палессі, дзе лес і балота,
 Дзе прастору вада заіла,
 Удзьмаецца жыта чаротам,
 Малатарні гудуць ля сяла.

Надышлі тыя дні непаўторныя,
 Аб якіх вечно марыў народ.
 І не здолеюць сілы ўжо чорныя
 Прыпыніць наш нястрымны паход.

Камунізм — гэта ява.
 Прад намі
 Прастае ва ўсю веліч сваю
 Маладых гарадоў карпусамі,
 Электрычнымі свеціць агнямі,
 Адукацыя рэхам ў гаю.

Слаўнай мірнай хадой пяцігодка
 Правадыр нас вялікі вядзе.
 Думы партыі, думы народа
 Неразлучныя ніколі, нідзе.

Рэпертуар — трэба ствараць

І. ДОРСКИ, А. СКІБНЕЎСКИ

«Напісаць рэпертуар на паперы вельмі лёгка, але ўтрымаць яго на сцэне, г. зн. паставіць п'есы гэтага рэпертуара так, каб публіка іх глядзела, — справа вельмі цяжкая». Гэтыя мудрыя словы валакіта рускага драматурга А. Астроўскага набываюць сёння асаблівае значэнне. Часта рэпертуар нашых тэатраў складаецца аднаўдзена з усімі фармальнымі запатрабаванымі, але ўтрымаць яго на сцэне бывае цяжка, бо рэдка ў ім ёсць зместова і добра напісаная п'еса.

Імкнучыся аднаўраць барацьбу за мір і не знайшоўшы для гэтага поўнаціла драматургічнага матэрыялу, тэатры імя Якуба Коласа паставілі драму п'есу «Бітва за жылцё», аўтары якой прыкрывалі сваю творчую беспаможнасць высокай тэмай. Гэта магло ў лепшым выпадку ашукваць кіраўніцтва тэатра, але не глядзца. Валікія намаганні ўсёго калектыва патрачаны на стварэнне спектакля, які не выкарыстаў прызначэння глядзцоў. Гэта не адзіны выпадок. Прыкрываючыся значнай тэмай, нашы тэатры ставяць часам п'есы, асуджаныя на няўдачу, бо іх імя, тама не раскрыты ў поўнаціла мастацкіх вобразах.

Гэтая загана практыка падтрымліваецца людзьмі, якія калопіруюць толькі аб фармальных азнаках рэпертуара, а не аб вырашэнні тых задач, якія паставлены перад тэатрамі ў гістарычнай пастанове ЦК ВКП(б).

Трэба ставіць п'есы, якія хваляюць глядзца сваёй глыбокай ідэянасцю, жыццёвай праўдай.

Дзе-ж іх узяті? Добрых п'ес пакуль вельмі мала, а слабыя творы тэатры часам ставяць не таму, што ў іх дрэнны густ, а таму, што добрых няма. Але гэта не выхад. Няма п'ес — іх трэба ствараць.

Да дзесяцігоддзя Валікіта Кастрычніка МХАТ не меў поўнаціла п'есы, якой-бы ён мог дастойна адзначыць гэтую гістарычную дату. Тэатр назаўважваў аўтарам. Ус. Іваноў і не думаў пісаць п'есу, але ў яго была апавесць «Партызаны». На прасьбе МХАТ Ус. Іваноў напісаў дзве сцэны. Тэатр убачыў у гэтых сцэнах невялікія магчымасці для стварэння п'есы і ў сумеснай рабоце з аўтарам дапамог яму напісаць п'есу, якая стала сёння адным з лепшых класічных твораў савецкай драматургіі.

Творчае супрацоўніцтва тэатраў з аўтарамі нарадзіла і такія выдатныя п'есы, як «Любоў Ірвая», «Штор», «Чалавек з ружжом» і інш.

Можна смела сказаць, што большасць лепшых п'ес рускай і беларускай драматургіі створана ў выніку сумеснай работы драматургаў і тэатраў. Імяна ў выніку актыўнай работы тэатраў, якія хацелі мець свой рэпертуар, з'явіліся п'есы «У пущах Палесся» Я. Коласа, «Над Бяродай-ракой» П. Габікі, «Патрыятызм» і «Сержант Дроб» Э. Самуілаўска, п'есы К. Крапівы, К. Чорнага, В. Вольскага і другіх пісьменнікаў.

Трэба ствараць п'есы, а не чакаць, пакуль яны з'явіцца. Гэтую не новую ідэю неабходна паўтараць і цяпер, бо работа тэатра з драматургам і да гэтага часу не наладжана. Нельга-ж прызнаць нармальным, калі нашы тэатры ставяць адну, у лепшым выпадку дзве арыгінальныя беларускія п'есы ў год.

Адной з прычын такога становішча з'яўляецца назаўважвае самацэнз. Уто-небудзь калі-небудзь напіса п'есу, прынясе ў тэатр, і толькі тады тэатр зацікавіцца ёю. На жаль, такая практыка яшчэ мае месца ў некаторых нашых тэатрах. А вядома, Дыльке, Ш. Броўка, А. Куляшоў, І. Шамякіна і другія беларускія пісьменнікі не змаглі-б уладзіць рэпертуарскія тэатраў новымі творами, калі сур'ёзна працавалі ў гэтым кіраванні.

Сцэнічны твор, нараджаецца аднаўдзена і часта разам з п'есай аўдэа і драматурга. Да Гібікі і Карнейчыку напісаў п'есу, якая аўдэа толькі адным тэатрам, а астатняе ад не, магчыма гадарэшкоўска-бы і нараджэнню.

Часта гэта, што тэатр павінен мець сур'ёзна неадрадаваныя п'есы? Не. К. С. Станіслаўскі пісаў: «Завідаючы назаўважвае, што аснова спектакля — п'еса. Пакуль вы не ўважылі, што ідэя п'есы правільна вырашана аўтарам, ніколі не распачынайце работу над ёю. Многачаста дапамагчы напісаць аўтару ў п'есе тэатр, актор, рэжысёр, але не ідэю, замысел аўтара — тое, дзеяча чаго напісана ім п'еса». Значыць, тэатр можа дапамагчы напісаць толькі тую п'есу, у якой правільна вырашана ідэя і ёсць вырашана задумка.

У свой час тэатр імя Якуба Коласа пацяў працаваць над «Незабытым 1919-ым»

Ус. Вішнеўскага. У тэатры не было сумнення адносна ідэяльнасці і аўтарскай задумкі гэтай п'есы. Разам з тым нам здавалася, што асобныя сцэны можна зрабіць яшчэ лепш. Ус. Вішнеўскі прысаў тэатру больш 20 п'есам і заўвагамі да сваёй п'есы.

Некаторыя-ж драматургі лічаць сваю п'есу, прынятую тэатрам, дасканалай (бо інакш не не прымаць-б у тэатры), а ў наўдачы спектакля, на іх думку, вінаваты толькі рэжысёр і акторы, а не яны.

Праўда, бывае, што ў «правале» п'есы вінаваты тэатры, якія недастаткова сур'ёзна працавалі над п'есаю. Здраецца, што тэатр не зразумеў тое новае, што прынёс сваім творам драматург, і цягне яго п'есу на ачыныя штаны, сітуацыі, шаблонныя, але «даходлівыя» палажэнні. Ва ўсё гэтым сцэнічнасці, займаюцца часта прыносяцца філасофская глыбіня твора, сапраўдны чалавечыя вобразы і страцілі памяняюцца халодным рамецізмам. Але фальшывыя і няшчырыя ўзаемаадносіны між тэатральнымі кіраўнікамі і драматургамі, базіруюцца сапавяць саброеўскія адносіны прыводзяць да таго, што прымаюцца да п'есаюкі слабыя п'есы.

З драматургам неабходна гаварыць шчыра і адкрыта аб яго творы. У свой час не было такіх размоў аб п'есах «Кветка Нянь-Шаня» М. Паслядзючына і М. Горцава, «Дарагі госць» Ю. Рудыко, «Дарога малодзіцы» Дастанкі і Когана. Былі аб'явіны і шымакілі паведамленні аб п'есаюках гэтых п'ес, а сур'ёзнай размоў аб іх вяртаецца не было. У выніку яны так і не паставіліся.

Тэатр не абавязкова брацца за любую п'есу і пачынаць работу з кожным драматургам. Але, калі ён ужо ўзяўся за такую работу, дык трэба не даводзіць да канца. Драматург-жа, у сваю чаргу, таксама павінен быць прычынівым у выбары не толькі тэатра, але і рэжысёра. Дрэна, калі драматург дае п'есу ў тэатр, абавязваецца да таго, хто і як яе будзе ставіць — яго ўжо не турбуе. А Маўзон правільна зрабіў, калі прыняў «Канстанціна Заслонава» ў тэатр імя Янкі Купалы, дзе для гэтай п'есы быў добры рэжысёр і апапаведаны акторы. Але той-жа А. Маўзон сваю новую п'есу, да таго-ж неадрадаваную, прапанаваў у свой час адрату трём тэатрам, замест таго, каб спачатку напісаць яе і прапанаваць таму тэатру, які лепш зможа яе паставіць.

Ёсць прычыны, якія замінаюць і драматургам і напісанні п'ес. Калі, напрыклад, лёс рамана, апавесці ці паэмы раіцца раскаляе чэпосіца аб рэдактара выдавецтва, то для п'есы існуе, па меншай меры, п'ес інстанцыі: Камітэт па справах мастацтва, яго рэдактар, драматургічная секцыя, мастацкі совет тэатра, калектыў тэатра. І ў кожнага з іх свой густ, свае мераванні. А ёсць яшчэ людзі, ахвочыя да перастрэчовак. У выніку драматург атрымоўвае часам столькі заўваг, столькі супрацьпачыных меркаванняў, што ўрэшце глыбаецца сама аснова п'есы.

Наасопа відэачына неабходнае скараціць шлях п'есы ад аўтара да сцэны. Думаецца, што кіраўніцтва тэатра павіна мець права рашаць шытаня аб п'есаюках той ці іншай п'есы, бо ў канчатковым выніку яе лёс вырашаецца на сцэне. Многія п'есы і не ўбачылі-б сцену: «Ліба-б тэатр не правіў істотліваці.

Ці мае тэатр права пры вельмі малай колькасці п'ес беларускіх аўтараў згадзіцца з думкай, што некаторыя з іх могуць застацца без увагі? Не. Тэатр павінен зрабіць усё, што ў яго сілах, каб дапамагчы аўтару ярыч выявіць тое зорнае, якое бывае і ў не усім удалай, на першы погляд, п'есе.

Трэба, нарэшце, вырашыць пытанне і аб гістарычнай п'есе ў беларускай драматургіі. Указанне ЦК ВКП(б) аб напісанні п'ес на сучасную тэму — галоўная задача драматурга. Але гэта не выключае неабходнасці работы і над гістарычнай тэмай, бо для гэтага патрэбны спектаклі і аб мільёнах беларускага народа, аб яго барацьбе за сваю незалежнасць. Тэатры-ж, у тым ліку і тэатр імя Якуба Коласа, нічога пакуль не зрабілі ў гэтым напрамку, хоць у беларускай літаратуры ёсць цыклавы п'есы на гэтую тэму М. Каймавіча і В. Вольскага. Няма ніякага сумнення, што наўдэшчэ часта звярнуцца да такіх п'ес, як «Георгі Скарына», «Машака», «Кастусь Каліноўскі», «Баваль-важод», «Салавей» і другіх пры ўмове паўнай новай рэдакцыі некаторых з іх.

Неабходна таксама звярнуцца да аўсім новага жанра ў нашай драматургіі — інспіравак твораў беларускіх пісьменні-

каў. Няўжо нельга паказаць на сцэне «Рыбакову хату», «Глыбокую п'есу», «Байкі час», «Толькі ўперад» і многія другія? Можна і неабходна. І тут тэатры павіны знайсці сваё першае слова.

Для далейшага росту беларускай драматургіі важна таксама арганізаваць у бліжэйшы час конкурсе на лепшую п'есу, які дапамог-бы выявіць новых драматургаў.

Пакуль-жа поспехі беларускіх драматургаў вельмі сціплыя. П'есам іх характэрна таматычная абмежаванасць.

Таматычнай абмежаванасці адпавядае жанравая аднастайнасць. Калі ўдзяча спадарожнічае бытавой камедыі, то псіхалагічная драма, трагедыя, фальклорная п'еса, сатырычная камедыя не карыстаюцца павагай драматургаў, хоць у мінулым поспехі ў гэтых жанрах відэачыны: «Несперак», «Хто смеецца апошні» — да гэтага часу ўпрыгожваюць сцэны нашых тэатраў.

Сур'ёзнай праблемай становіцца мова п'ес. У большасці сучасных беларускіх п'ес, за невялікім выключэннем, мова нубудзіметычная, бедная і не служыць выяўленню сутнасці вобраза. Законны пабудовы дыялога, дынаміка развіцця, нарастанне дзеі і іншыя элементы п'есы не асабліва глыбока засвоены драматургамі аб ігнаруюцца імі. У такіх, напрыклад, п'есах, як «Пяць жараванкі», «Калі запытаць саля», «Алазанская дала» актыўнае жыццё пераважна закінваецца да апошняй дзеі і заключны акт на сутнасці з'яўляецца статычным апафеам, які падводзіць вынікі ўсяго ба-чанага, а ў лепшым выпадку ўнагароджвае глядзца песняй або тымсам.

Мастацкая недасканаласць была прычынай таго, што многія беларускія п'есы так і не ўбачыла святла рампы.

У большасці беларускіх п'ес ёсць аднаўдэ ўдзяны ролі, а астатнія — схемны, якія не могуць ажывіць нават самыя таленавітыя акторы. Нават у таленавітым спектаклі «Пяць жараванкі» ролі сакратара абкома Палазевіча не адпавядаюць той вялікай ідэяльнай напружцы, якую яна нясе ў п'есе.

Асабліва незаадраснае становішча жанчыны ў беларускай савецкай п'есе. Жанчына, якая займае такое вялікае месца ў нашым жыцці, на сцэне выяваецца цырыя і шэра, калі толькі гэта не камедыяны вобраз. Таленавітыя артысты не могуць ажывіць сваёй мары — сміраць гераічную або драматычную ролі вялікага грамадскага гучання. Іграчы ролі-схемы, акторы не ўзабагаюць майстэрства, а без нахнення выконваюць дзялі службовы абавязак. Ды і натхняцца няма чым, калі дадзена ролі без біяграфіі, без жыцця — чарговая тэатральная раміісцэцыя, ужо знаяма на ранейшых п'есах.

Аснова росту нашых тэатраў — савецкі рэпертуар, савецкая п'еса. Яны вынаваць жыццёвае жыццё творах калектываў. Прачы ў таліне савецкага рэпертуара наўдэшчэ прыводзіць тэатр да зніжэння ідэяльнай накіраванасці, да вышукі шэрых абязвавых спектакляў.

Прышоў час пакласці канец сырм спектаклям і шэрым людзям на сцэне. Шлях да гэтага — зместова савецкая п'еса, якая патрабуе ад актораў і рэжысёра праўды жыцця. Таму з'явіцца ў тэатры творчае смеласць, установаці атмасфера супрацоўніцтва з аўтарам. Горкі, Чахаў, Трансёў, Іваноў і Леонаў ствараці свае п'есы імяна ў такой атмасферы ўзаемараўнення тэатра з драматургам. Малы тэатр і МХАТ, іх цудоўныя акторы сваім роскітам абавязаны п'есам і драматургам, чые імяны ўпрыгожваюць рэпертуар і да нашых дзён.

Рост драматургіі і тэатра неспасрэдна звязаны з дзейнасцю тэатральнай крытыкі. Аставанне яе — адна з прычын буйных тэатральных і практычных памылак і тэатра.

Тэатральная крытыка Беларусі яшчэ невысокая па сваёму тэарэтычнаму ўзроўню. Крытыкі часам бываюць далёкімі ад прычыпчовай ацэнкі творчых з'яў, не адбіраюць у іх галоўнае, вядучае, наватарскае і, яма чаго граха таіць, адпавядаюць творы іншы раз з паўнымі прыраццёўскімі адносімі. Бывае, што строгае прычыпчовае крытыка замяняецца судзіманым халюваннем драматурга і тэатра, у той час, як і той і другі патрабуюць сур'ёзнай крытыкі.

Трэба садзейнічаць росту майстэрства. Неабходны творчыя дыскусіі на драматургіі, практычныя і тэатральныя семінары з апапаведаннем на іх уласці капусьтаньтаў вядучых драматургаў.

Неабходна ўважліва і патрававаліна працаваць з драматургамі ўсім тэатрам, у тым ліку і тэатру імя Я. Коласа, каб зрабіць непараўнальна больш, чым зроблена да гэтага часу.

Саюз савецкіх пісьменнікаў Беларусі павінен удаляць літаратурнае аб'яднанню Гомельшчыны належную увагу.

П. ЗАЙЦАУ.

Ад рэдакцыі:

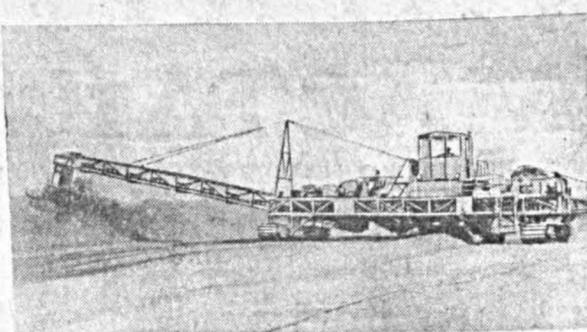
Пісьмы аб слабай рабоце літаб'яднанню паступаюць у рэдакцыю і з другіх абласцей. У прыватнасці аб поўнай бізабеднасці Маладзечанскага літаб'яднанню прыслаў пісьмо ў рэдакцыю тав. Сікевіч.

Факты гавораць, што Праўдліно Саюза савецкіх пісьменнікаў БССР неабходна ў бліжэйшы час абмеркаваць гэты пытанне і ажывіць работу літаратурных аб'яднанню ў абласцях.

Новае на Асінторфе

Хто пабываў на Асінторфе ў мінулым годзе, не пазнае яго сёння. Змяніўся вытворчы пейзаж гэтага буйнейшага ў краіне тарфянога басейна. Асінторф зараз нагадае своеасабылі гіганцкі завод, які мае розныя «цэхі». На месцах аднаго з такіх «цэху» распрабука залежаў утварэцца з дапамогай гідраманітараў.

Размытая гідраманітарама маса засвоена: торфасосны і падвешаны на трубах на поле сушкі, дзе яна разліваецца роўным пластом. Торфя-

На здымку: Работа пазай торфаборачнай машыны на Асінторфе. Фота Ю. Іванова.

ная маса сушыцца, пасля разразецца трактарнымі фармачнымі гусеніцамі на цагляны і ўбраецца. Раней уборка торфу была самым працаёмкім працэсам. Зараз на палях Асінторфа працуе новая торфаборачная машына, якая з'яўляецца электрыфікаваным уборачна-перавалачным атрагатам. Машына адначасова ўбрае фрэнэры торфу і складвае ў штабелі-караваны. У гэтым годзе яна ўпершыню выкарыстана на торфяных палях Беларусі.

Магутны поступ міру

Яшчэ ніколі ў гісторыі чалавецтва масавы палітычны рух не набываў такога размаху, не агрутоўваў ў адзіным імкненні працоўных усіх краін, як рух у абарону міру. Высокароднае імкненне захаваць і ўмацаваць мір на зямлі аб'яднала намаганні людзей добрай волі ўсяго свету.

На долю савецкага народа выпала пачасная задача — удаляць гэты рух, усемерна пашыраць яго і давесці да пераможнага канца. Зборя савецкага народа ў барацьбу за мір — яго самааданна праца ў імя росту магутнасці нашай Радзімы. Валікай дзейнай абарой у гэтай вяршыняй барацьбе з'яўляецца і палітычныя і п'есаю савецкіх пісьменнікаў. Таму заслугае ўсяго адрыва выпуску Дзяржаўнага выдавецтва БССР зборніка беларускіх пісьменнікаў, прысвечанага барацьбе за мір.

У ролі чынапісанага творы, уключаныя ў зборнік «Поступ міру»: адны — у 1951 г., другія — у 1934 г. Гэта ў вышэйшай ступені змяняла, бо барацьба за мір у нашай краіне — не кампанія, а аснова ўсёй яе ўнутранай і знешняй палітыкі на працягу ўсёх 35 год існавання Савецкай ўлады; наша літаратура з першых дзён яе нараджэння пільна ставала на варце мірнай старальнай працы савецкага народа, на варце міру па ўсім свеце.

«Мы працуем у імя міру паміж народамі, у імя прагрэсу і брацкай саадрасці ўсёх народаў на зямлі. Мы змагаемся за шчаслівага, свабоднага чалавека, гаспадары аямлі. Але на нашым шляху наўдэшчэ чорныя сілы зла і варажасці, — зграя міжнародных разбойнікаў і драпежнікаў, якіх будуюць свой добрыбыт на сёлах і вясках, у доў і матак, на крыві мільёнаў людзей», — сказаў Якуб Колас у сваёй прамоў на Усеагульнай Канферэнцыі прыхільнікаў міру, якой адкрытае зборнік.

Савецкая літаратура заўсёды нястомна змагаецца з сіламі зла і варажасці, скарэ, выкрыла імперыялістычных зацікаўцаў, якія шляхам ашукавання народа імкнуцца распаляць пахор новай вайны, паказвала, як прасвятляецца розум у адуманеных імперыялістычным чадом людзей і як гэтыя людзі становяцца на шлях базілітанай барацьбы з тымі ладом, што нараджае вайну.

Характэрным у гэтых адносінах з'яўляецца апавяданне Э. Самуілаўска «Герой нацыі», у аснову якога ляглі падзеі імперыялістычнай вайны.

Герой апавядання радыкаў салдат Франц Штанге выносіць з поля бою ранената афіцэра. Дарога каштаваў яму таты гераіцы ўчынак: ён страціў нагу.

Калі інвалід вайны Франц Штанге, унагароджаны за свой гераіцы ўчынак Жалезным Крыжам і тытулам героя нацыі, вяртаецца дамоў, ён не знаходзіць сабе нават работы. Галодны, хворы, калека, ён намагаецца разумець, як ён быў ашуканы і абрабаваны. Гэтае разуменне нараджае ў яго вялікі гнеў і явяляецца да ўсёх тых, хто калеціць і аб'ядоўвае мільёны людзей.

Апавяданне «Герой нацыі» напісана ў 1934 г. За гэты час чалавецтва прайшло праз другую усветную вайну, у якой загінулі мільёны чалавечых жыццяў. Таму асабліва моцна гучаць сёння перадажылі-

ныя словы інваліда імперыялістычнай вайны Штанге, звернутыя, скажам смела, да ўсёх народаў капіталістычнага свету: «З вас падняць жылы, вас абрадаюць на кожным кроку, а потым вас пагоняць пад кулі для нажыны другіх, вас зробяць калекамі... У вас сёння адбіраюць апошні авалак хлеба, а потым адбіраюць саміх вас ад вашых ждзёц... Ёсць праўдзівыя, сумленныя людзі... Іх ніхто не купіць за золата. Яны ведаюць, куды павесці вас, тых, хто рукамі сваімі зарабляе хлеб свой. Гэта — камуністы!».

Шлях да камуністаў — гэта шлях усіх сумленных людзей свету. На бок камуністаў пераходзіць і стары сацыяліст Жан Ружа з апавядання І. Шамякіна «Дзве сілы». Падзеі, што адбываюцца ў сённяшняй Францыі, моцна пахвэнзлі, а потым і знішчылі зусім веру сацыяліста Ружа ў тое, што яго партыя стаіць над палітыкай і складае нейкую трэцію сілу ў Францыі. Стары Ружа ўбачыў, што правадыры праўных сацыялістаў у інтарэсах заапаіскіх калоніатараў імкнуцца расколяць адзінаства рабочага класа, каб лягчэй было прадаць краіну амерыканскім гандлярам. І Ружа рашуча прымае да лагера міру, дапамагае камуністам выкрываць права-сацыялістычных адрэацінаў.

А вось перад намі Італія — краіна сонца і блакітных азёр, краіна жабракоў і беспрацоўных («Аднойч раінаў» А. Міронава). Аб чым тут марыць большасць людзей? Аб тым, каб знайсці работу і заробіць на хлеб. Але ніводні галодны італьянец не агадзюцца заробіць калак хлеба на выгнуты зброі з амерыканскіх парохотаў. Больш таго, аб'яднаная вяршыня да палітыкаў вайны, італьянскія п'есаю скідваюць гэты смарцельны груз у мора.

Магутным поступам ідзе мір па ўсяму свету. У яго армію ўваляюцца і новыя байцы. Сваё жаданне адстаць мір на зямлі падмацавалі подпісамі пад Стаггольмскай адоўвай мільёны працоўных усіх краін. Аб гэтым раскаваюць у сваіх апавяданнях, змемчаныя ў зборніку, Янка Брыль, Іван Шамякін, Аляксандр Міронаў, Алена Васілевіч.

Невычэрпная энергія міралюбівата савецкага народа, не мае межэй яго творча думка, выключныя па гераізму яго штодзёныя справы, накіраваныя на ўмацаванне магутнасці Савецкай краіны.

Жыццё і праца савецкага чалавека знайміць сваё адзвостраванне ў прамоў Петруся Броўкі на Беларускай канферэнцыі прыхільнікаў міру, у апавяданнях І. Шамякіна, А. Кулакоўскага, Ус. Краўчанкі і другіх пісьменнікаў.

Грандыёзнасць п'есаю савецкага чалавека, яго нястомнасць у працы, прыгажосць яго душы паказаў І. Шамякін у апавяданні «Сілаяна». Вобразам Паўліны Цітаўны — пісьменнік савецкага, што нашаму народу для ажывіцця яго велічных п'есаю патрэбны трывалы і працільны мір. Гэтая ідэя не навязваецца чытачу, а лагічна вынікае з усяго ходу падзеі, а самай сутнасці вобраза.

Паэтычна напісана апавяданне Кулакоўскага «Хораша ўзыходзіць сонда». Яшчэ не загаліла сваіх ран зямля: магільны са сціпымі помнікамі нагадаюць аб нядаўнім жудасным часе вайны; яшчэ незнаромкам называе каласніца поле сваёй

брыгады аэрадромам; яшчэ баліць матчыны сэрцы на загінуўшых сынах. Наша мірнае жыццё заваявана дарогам цярпення, мы ніколі не дазволім парушыць славаі нашых мірных палеткаў, — вось што гаворыць пісьменнік сваім апавяданнем.

Але ці створаны ў нашай прозе поўнаціланы мастацкі вобраз савецкага чалавека — разведчыка будучыні, будаўніка і творцы, барацьбіта за шчасце і мір на зямлі?

Вобраз Франца Штанге назаўважвае запомніцца кожнаму, хто прычытае апавяданне «Герой нацыі», і запомніцца таму што Э. Самуілаўска адоўг зацікаўць глыбока ў душу простага немца, паказаў, а выспяваў у гэтай душы пратэст супраць таго, у што так моцна верыў чалавек. Герой увесць час стаяці аўтарам у такіх абставінах, у якіх найбольш поўна раскрываецца яго характар. Перад чытачом Штанге паўстае жытым чалавечым з яго ўдзямі і наўдачамі, з яго роздумам, сумненнямі і шуканнямі.

І як адуцаеш, што неханае гэтых простых чалавечых рысаў многім вобразам з апавяданняў, прысвечаных савецкаму чалавеку. Аўтары гэтых апавяданняў не паказваюць сваіх герояў ў дзеянні, а раскаваюць пра іх, або даюць ім матчынасць саміх раскаваць пра сябе. Гэта не было-б вялікай бядой, калі-б у расказе раскрываўся душа чалавека, а не бегла перацічаліся рысы яго натуры, калі-б гэты чалавек паўставаў перад намі такім, якім мы яго бачым у жыцці. У апавяданнях зборніка, напісаных на сучасную тэму, яшчэ даволі часта даводзіцца стракацца са схемай вобраза там, дзе чалавек сустраць жывы чалавечы характар.

Возьмем для прыкладу апавяданне І. Гурскага «Родная дарога». У аснову гэтага апавядання ляжыць добра задумана паказаць маладых савецкіх людзей — перадаюць вытворчасці, іх імкненні, іх мары. Я-жа ажыццяўляе пісьменнік гэтую задумку? Мастацкі прыём раскрыція вобраза, ужыты пісьменнікам у апавяданні, нельга назваць удаым. На самай справе, здымаец чытача са сваімі героямі праз іх выкаванне алей аб другім-справа даволі цяжка. У такіх абставінах, пазбаўленыя магчымасці праявіць сябе ў дзеянні, гэтыя героі праяўляюць сябе ў словах. А гэта, як вядома, менш пераказна.

Некаторыя апавяданні зборніка насуадотак вугага разумення пісьменнікамі тама барацьбы савецкіх людзей за мір. Гэтая тема вырашана так, што героі апавяданняў або падпісваюць Стаггольмскую адоўву, або час-ад-часу паўтараюць тую бесспрэчную ісціну, што мы стаім за мір, а яны, капіталісты — за вайну.

Савецкаму чалавеку чужа думка аб вайне, як усекаму стваральніку чужа думка аб знішчэнні працы рук сваіх. Ідэя міру закладзена ў самім нашым укладзе жыцця, у нашых вядчых п'есаю, у нашых гераічных справах па ажыццяўленню гэтых п'есаю. Таму сапраўды мастацкі вобраз савецкага чалавека-будаўніка, чалавек-стваральніка будзе і вобразам самага паслядоўнага, самага палітыка барацьбіта за мір.

В. ПАЛ

Заўвагі чытачоў

Аб правамернасці ўчынкаў

Вельмі добра, што часопіс «Беларусь» а нумара ў нумар імянецца пашырэнне тэматыку, знаёмыя чытачы з найбольш цікавымі твораў беларускай прозы.

Свежасцю думкі і веданнем жыцця звяртае на сабе ўвагу невялікае, але цікавае апавяданне Я. Васіленка «Адзін дзень». У ім услаліца гераізм мірнай працы нашых людзей, творчая энергія рабочых, для якіх праца — пачэсны абавязак, а жыццё — самаахварнае служэнне Радзіме.

Варта такія заўважыць аўтару, што пры характарыстыцы Паўла Чыкунова ён не пазбег перабольшання і даў яму ў дзеяннях такую нагрукую, якой хапіла б на двух-трох рабочых: ён вучыцца заўважна, піша кнігу аб удасканаленні, піша рэцэнзіі на літаратурныя творы, артыкулы на пытанніх тэатральнага мастацтва і інш.

Разам з гэтым невяліка абійсці маўчаннем і той факт, што на старонкі часопіса часам трапляюць найважнейшыя апрацаваныя творы, хоць і напісаныя на вельмі важныя тэмы. Возьмем для прыкладу трэці нумар часопіса «Беларусь» за 1952 год.

У гэтым-жа нумары змешчана апавяданне Канстанціна Папкоўскага «Дыпломная праца».

Тама апавядання цікава. У калгас на практыку прыязджае студэнтка-выпускніца. Завуць яе Наталля. Яна хоча паказаць калгаснікам, што сад пры пэўным наглядае будзе даваць багаты ўраджай штогод.

Праўда, гераізму вельмі няпэўна адрэкамэндаваў аўтар чытачу. Вуснамі практыканткі аўтар сказаў, што яна заканчвае інстытут, крыху ніжэй — практыкантка з тэхнікума.

У далейшай яе праца ўсё ідзе, як у казцы. Яна чытае лекцыю і ўсе ахвотна слухаюць, задаюць пытанні. Наталля адказвае. А потым пад яе кіраўніцтвам у садзе працуюць калгаснікі. І хоць садоўнік Іван Ліпень пабаяўся даверыць ёй увесь сад, а толькі загадзіў «выдзеліць невялікі кавалак саду, каб правесці гэты вопыт» (18 ст.), тым не менш «у садзе працуе палова вёскі» (!!).

Вельмі невыразны вобраз калгаснага садоўніка Івана Ліпеня. Чамусьці яго аўтар перавёў на ўвесь вясенне-летні сезон на палавыя работы. Мала гэтага, аўтар прымусяў яго некалькі разоў паўтараць амаль адно і тое-ж.

«Сёлета сад адпачываць будзе пасля леташняга ўраджаю, а я на поле паўду працаваць».

«Пры ўсіх людзях кажу табе, што сёлета нагі май не будзе там. Прыехала практыкантка, яна і дагледзіць усё».

Язеп Бандаровіч даводзіць яму, што ў садзе праца заўсёды ёсць, што Ліпень і дна не зможа пражыць без сваіх яблынь і прычэпаў: Ды дзе там!

«Не, — сказаў Ліпень, — сёлета там амаль няма працы. Калі-б былі яблыкі — іншая справа».

Тое-ж самае паўтарае і практыкантка Наталля:

«Калі-б сёлета былі яблыкі — іншая справа. А так і ты пагаспадарыш».

Паставіўшы сваёго героя ў няёмкае становішча перад чытачом, К. Папкоўскі прымушае яго «з усходам сонца, не звязваючы на жончынну дакору», знікчыць з дому.

«Перш ён ішоў на брыгадны двор, блукаў там без мэты некалькі хвілін, потым выходзіў на задворак і падбегам ішчаў да саду. Ён ішоў міма варот і, толькі зайшоўшы з глухого боку, ад поля, спыняўся. Схававшыся за тоўсты слуп, Ліпень выціраў рукавом умакраны лоб і праз частакол разглядаў бліжэйшыя яблыні».

Крыху ніжэй: «Ён стаў за парканам і задумлена разглядаў яблыневае галле».

Такія паводзіны героя псіхалагічна не зусім абгрунтаваны.

Важна тут звярнуць увагу і яшчэ на адну супярэчнасць. Ліпень, як вынікае з твора — вопытны садоўнік, знаёмы з працамі Мічуріна. І вось невядома, чаму гэты «мічуронец» баіцца такога звычайнага мерапрыемства, як падкормка.

Тэме кахання прысвяціў апавяданне «Вярнаецца» М. Ракітны. Яно цікавае па задуме, шчырае. Аднак у ім нічога не абгрунтавана заклоччанае Наташы адсутнасцю спецыяльнасці ў Сцяпана. Надуманай з'яўляецца пазедак Сцяпана з калгаса. (У апавяданні гэта патрабна, каб разлучыць на пэўны час герояў). Але яшчэ горш, калі аўтар у звязку з гэтым прымушае Сцяпана выказаць не яму ўласныя думкі.

«... — Жыццё — паніцце адцігнанае. І кожны ставіцца да яго па меры сваіх сіл і магчымасцей. Быў-бы я, скажам, архітэктарам ці якім вынаходцам — узводзіў-бы палацы, вынаходзіў машыны... Тады ад мяне больш патрабавалася-б. А так... Застаецца такім жыццём жыццём, якое яно ёсць. Тым больш у калгасе...» (!!) (14 ст.). Не, не такі Сцяпан у творы. І гэта не яго настроі і думкі! Лепшую спэцу ў апавяданні — сустрэчу Наташы з Сцяпанам перад яго ад'ездам — аўтар чамусьці закончыў пратакольна-канцэлярскімі зваротамі. Да таго-ж М. Ракітны спакусеўся на танны гумар, нахшталт: «— І я, наколькі вам вядома, Наталля Андрэеўна, яго ўласны сын узору тысяча дзевяцьсот дваццаці шостага года» і інш.

Непераканальнай, нават непраўдападобнай выглядае і такая дэталі. Наташа сядзіць на камені. Камень гэты, як вынікае з твора, такіх памераў, што зварухнуць яго спатрабіўся-б трактар. Над лёгкім пяром аўтара камень «ледзь варухнуўся» і ад яго пабегі на сярэдзіну сажалкі вадзяныя кругі, калі на ім... устрапянулася Наташа. (13 ст.).

Гэтыя і рад іншых пагрэшнасцяў знаходзіць месца таму, што аўтары спынілі працу над творам акурат у той момант, калі пачынаецца апошні, вельмі важны этап працы — прагляд і прадумванне ўсяго твора ад пачатку да канца ва ўсіх яго дэталі, г. зн., калі аўтар становіцца аб'ектыўным патрабавальным крытыкам свайго твора, прымае закончаную рач і апошні раз звяртае з той задумай, якую ён хацеў укласці ў твор.

Б. ЗМАЧЫНСКІ.

Дамагацца канкрэтнай вобразнасці

У шостым нумары часопіса «Беларусь» надрукавана апавяданне Я. Коласа «Між двух рэчак». Напісанае па-майстэрску, лёгкай, жывой моваю, яно з вялікай цікавасцю чытаецца з пачатку да канца. Тут абдумана кожная фраза, кожнае слова стаіць на сваім месцы. Прыклад работы Я. Коласа над мовай вельмі павучальны для кожнага літаратара.

Аднак, у асобных апавяданнях, якія

друкуюцца на старонках часопіса, сустракаюцца аўтныя адрэкі, якія і, недакладнай, нятрапнай, няўдалай лёўкі або апісання. Пра іх і хоча гаварыць.

Возьмем апавяданне М. Блісцінава «Літоўскае галуб». Чытаем сказ: «Любога з мог прымусяць рабіць да поўнай з самую цяжкую і брудную работу, мог да смерці спаласанаць непакорна аўном, бо тут — на амерыканскім ні — яшчэ дагэтуль бытавалі самы кунскія звычэй і законы».

Тут адрэзу кідаецца ў вочы неяснасць у пабудове сказа: выказнік паўтараецца двойчы ў той час, калі з ім выпадку ён зусім лішні; «рабіць-ту» — прымытыўны выраз; дэяслоў тавалі», відаць, павінен мець форму перашняга часу.

Але тут аўтар не па-мастацку робіць другога. Навошта яму рабіць заклік «бо тут-жа — на амерыканскім поўдні яшчэ дагэтуль бытавалі самыя дзікія звычэй і законы»?

Гэта трэба раскрыць на канкрэтных стаціх дэталі, замест таго, каб тавалі агульнымі выразамі.

І, наадварот, можна прыгадаць і сказы, дзе аўтар дамагаецца канкрэтнага вобразнасці. «Ноч праглынула іх урадэмна алабамакская нощ. Толькі доўга ча была чуваць ціхая песня — песня і смутку». Тут аўтар (і вельмі праві) не робіць вывадаў, што на амерыканскім поўдні нощы дэмна і песні прыгнечы самотныя, тужлівыя. І атрымаецца ра. Чытач сам уявіць, перажывае і рэзаключы і вывады.

Часам можна сустраць у таго ці і гэта аўтара зусім непрадуманую пабу сказа, ужыванне першага транішлага руку слова. І Дуброўскі, напрыклад, апавяданні «Варозавы партабак» і «Аднаму інжынеру ўжо стала і зусім ўправіцца». Можна было-б прасцей будаваць сказ, нічога пры гэтым не граўшы. У апавяданні «Наша комсакая» сустракаем: «І прыкінуўся ту Сцяпан сяротой казанскай, моў, мадаю, амаль і не знаём, папрасіла, дапамог на курсы ўладзіцца, ну, в прашу».

Ікую мову выкарыстоўвае аўтар стую ці ўскосную? Шчыра кажучы, за атрымалася.

Напрок трэба кінуць і М. Раі: «Праз гадзіну дамаваць з табой Гэта штучна. «Выхадны, ліха мата так гаворыць «гаспадарнік клуба». паматарнеўшы, разгарэты ад бегу, матарнеў конік...» — цікава, як пісьменна сказаць?

Значным недахопам з'яўляецца што некаторыя аўтары часам не мо збегнуць сухой, невыразнай мовы

«Сход вызначыў канкрэтна пла няздзіўных і тэхнічных мерапры па шырокаму ўкараненню пачы кара» («Нараджэнне героя» І. Гу Нельга не ўказаць і на тое, што рах падчас дапускаюцца граматычы мыслі. А гэта ўжо і зусім недарова.

У апавяданні «Нараджэнне І. Гурскага чытаем «Гарком», «Універ, з вялікай літары. Я. Васіленак-жа выданне «Сёмае акно» «універмаг» з малой літары.

М. Блісцінаў пярэчыць сам сабе: «... у парту зараз забастоўка груз каў», а ніжэй: «у каройскім порце заан...»

Такіх прыкладаў можна прывесці многіх.

В. БАХАР.

КАРОТКІЯ АПАВЯДАННІ

II. Мінчанін

Праішоўшы з кіламетр берагам Арасы, я звярнуў у прывалгасны лесок, каб праісці адтуль на пасеку, пасядзець, пагаварыць са знаёмым пасечнікам. Лесок гэты быў невялічкім, але адрэзу-ж за ім, праз балотца пачыналася вялікая разналесная пушча і цягнулася далёка ўдоўж ракі. Быў час полудніка, таму на палетках кругом было ціха: людзі, перакусіўшы, бралі паўгадзінку на адпачынак. А ў ласку раптам пачуўся вясёлы гоман; адзёк ён быў падобны на дзівочы, а калі наблізіўся, то і зразумёў, што насустрэча мне ідуць вясковыя хлапчухі. Хутка стала ясна і куды яны ідуць: калі хлапчухі паказаліся з-за альховых кустоў, я ўбачыў, што ў кожнага з іх у руках конькі і глянныя гладышы з прывязанай зверху пачайкай.

Хлапчухоў было чэцера, — усе, прыкладна, аднолькавага ўзросту, год па дзесяці-адзінаццаці. Убачыўшы мяне, яны прыціхлі і замарудзілі крок, нібы вырашавшы: абмінуць гэтага чалавека і нахай сабе ён ідзе сваёй дарогаю, ці пайсці проста на яго? Калі абмінуць, то чалавек можа падумаць, што яны нейкія няясныя, дарма што ідуць у лес, а калі сустрацца, то трэба-ж будзе падароўкацца, сказаць сёе-тое. І так яна і была, і гэтак не надта пад настроі. Уражце, адзін з іх, смуглявы, нежк мімаходам выдзеляўся і пайшоў спераду, той-жа сцедкай, што ішоў я.

— Што, хлапцы, па ягды? — спытаў я яшчэ адзёк.

— І па ягды і па грыбы, — адказаў той, які ішоў наперадзе.

А другі за ім дадаў:

— Што знаходзіцца, тое і баром.

— Дык вы ўжо і мне назбіраеце трохі ягды, — паўжартам сказаў я.

— Назбіраем, — загадзіў першы хлапчык. — А вы доўга тут будзеце?

— Тут не доўга, — адказаў я, — але ў калгасе ў гэтым буду.

— А адкуль вы?

Цяпер хлапцы, я заўважыў, не супраць былі-б і надогой затрымацца каля мяне.

— Я з Мінска.

— З Мінска? — узрадавана перапытаў першы хлапчык.

— А што, не верыш?

— Не, чаму? — сумеўся хлапчык. — Веру. Але-ж я таксама з Мінска. Праўда-ж.

— Мінчанін, значыць?

— Можна не верыць?

— Веру, веру.

— Ён прыхаў да нас, — пацвердзіў другі хлапчык.

— Ну, дык прысядем, мінчанін, — прапанаваў я, — пазнаёміма бліжэй, пагаварым.

— Давайце прысядем, — ахвотна загадзіў хлапчык і адрэзу-ж сеў бачком на траву, нахіліўся на правую руку. — Хлапцы, вы пачакайце мяне за балотцам.

— Як ты жывеш, бацька, маці тут, ці ты адзін прыхаў?

— Тут і бацька і маці, — адказаў хлапчык. — Раней мы на трактарным заводзе рабілі, а цяпер тут. Мінскім летом прыхалі. Бацька воеў у гэтай, Палескай МТС цяпер, а я і маці ў калгасе. Вось ён, наш калгас, — паказаў ён у той бок, адкуль яны толькі што прыхалі, — вы, мабыць, туды і ідзеце?

— Туды.

— Прапраць што, ці так-сабе?

— Так-сабе, паглядзець.

— Схадзіце, — даярыла параіў хлапчык, — калгас наш добры. Ураджай гэтым летам — хоць куды... Аўсім... Вось вы будзеце ісці паўз іх... Ужо цяпер мне па шыю, а яшчэ-ж толькі ў трубах... А густыя, залёныя, аж нейкія чорныя залёк. А далей, па гэтай-жа дароце, — наша электрастанцыя будзе. Там мы ўсё робім: муку мелем, дошкі піауем... На той год думаем яшчэ большую электрастанцыю паставіць, каб асвятляць усе нашы брыгады, а гэтую машыну думаем аддаць тут аднаму суседняму калгасу.

— Што-ж, правільна думаеце, — адобрыў я. — Для вас гэтая электрастанцыя малаватая, я не так даўно быў на ёй.

— Былі? — хлапчык адчуў сабе тронкі няёмка, — дык вы ўжо былі ў нас?

— Быў, з месяц таму назад.

— А лёчыкаў нашых не бачылі?

— Не, не бачыў.

— Іх тады, мабыць, яшчэ не было ў нас, яны выдаўна прыляцелі. Мы цяпер усе падкормку на самалёце робім. От цікава выходзіць! Як узнімецца, яе паяціць над палеткамі... Адзін усе нашы пасевы падкармілі. Учора камандзір браў мяне на самалёт. Надзіліся зраду высека, высокая... Я хацеў тады ўсё кругом аглядзець, ды вецер свістаў у вочы. Але-ж нейкі горад усё-такі бачыў, толькі не разабраў які.

— Міша-а! — пачулася з-за балотца і паказалася ракам лёў ўсёй пушчы, — давай пойдзем ужо-о!

— Іду-у! — прыклаўшы к губам згорнуты ў трубку далоні, адкінуўся Міша. Зварухнуўся з месца, стаў на адно калена,

нібы збіраючыся ўскочыць і пабегчы, зірнуў на мяне іскрыстымі ад радасці вачыма і прадаўжаў:

— Камандзір сказаў, што і мне можна будзе вучыцца на лёчыка. Вось толькі сямгодку скончу... Ну як там у Мінску? Ужо, мабыць, усё абудавалі? Я-ж цэлы год не быў.

— Ды многа пабудавалі за гэты год.

— Мост, той, што каля электрастанцыі, закончылі?

— Мост закончылі, вуліца цяпер проста ідзе.

— А тралейбусы яшчэ не ходзяць?

— Не яшчэ, але хутка пойдзюць.

Хлапчык на хвіліну задумаўся, у блакітна-светлых вачах яго мільгнула хмурынка:

— Хочацца мне пабываць там хоць дзень.

— Ну, я пайду на дзяжурства, — сказала маці свайму старэйшаму сыну, — а ты тут дагледзь, укладзі меншых, ды і сам не вельмі загубвайся: заўтра зранку — касіць. Пакуль дам сігнал, каб усё спалі.

— Добра, — сказаў Лёня.

Маці пайшла на электрастанцыю, дзе яна працавала качагарам, а Лёня з брацікам гатоў вясмі і сястрычкай яшчэ малодшай стаў рыхтавацца да сну. Малыя адчувалі, што Лёня не будзе так рана клясціся спаць, што ён толькі іх угаварвае, таму з крэмдай паглядалі на яго і прасні:

— Мы яшчэ тронкі пагуляем, толькі адзін разок прабяжым на вуліцу і назад.

— Чулі, што мама сказала? — патрабавальна пытаўся Лёня. — Да сігналу ўсім спаць. І я лягу, воеў нават пасцель сваю разбярю.

— Дык яшчэ-ж, ого, калі будзе той сігнал, — не агадзаўся хлапчык. — Мы як убачым яго, дык адрэзу і дадому.

нек, праедацца на тралейбусе, ды ўсё не выберуся, часу няма. Ну, скончыў уборку, паеду. Машыны ў нас ходзяць. Вы дзе там робіце, у Думе Урада?

— Не, але блізка.

— Ага... А часта бываў ля Дома Урада. Там вялікі помнік Леніну стаіць. Калі ідзе дэманстрацыя, дык там чырвоныя трыбуны, як у Маскве.

— Міша-а! — зноў пачуўся вокліч ужо з больш далёкага месца.

— Пабыў! — сказаў хлапчык, усяцініўшыся, — назбіраем крыху ягды, ды дадому... Пабыў... Ну, мы яшчэ сустранемся з вамі, калі не тут, дык у Мінску...

Міша сказаў гэта так упэўнена, што я падумаў: сапраўды мы яшчэ сустранемся з ім, магчыма і тут і ў Мінску...

III. Матчын сігнал

— Да сігналу — заснуць, — настойваў Лёня, — кладзіцеся! От ужо хутка і сігнал, бацьце, цяпер на двара.

Лёня праішоўшы на хаце, нібы нечага шукаючы, мімаходам цярнуўся ля вушак і, здавалася, зусім неспрыжметна крануў выключачель.

— Во, сігнал ужо! Бачыце?

Дзеці падыйшлі да сваіх ложкаў, але раптам дзятчынка наўкос, хітра глянула на Лёню і зацікавілася звонкім свавольным смехам:

— Думаеш, я не ведаю? Ведаю! Гэта-ж не сігнал, гэта ты сам... Ага-а... Чого-ж ты падыходзіш да дзвярэй?

Там і хлапчык адшоў ад ложка і, прыняўшы рашучы выгляд, паімкнуўся выйсці з хацы.

— Кладзіся! — прыкрыкнуў на яго Лёня.

Хлапчык супыніўся: — Ляжам ты, тады і я лягу! — Ну добра, — загадзіў Лёня, — да-

вай раздзявацца і электрычнасць выключым, каб не разала вочы.

— Давай! — хлапчык неахвотна ўзяўся за верхні гузік свае рубашкі.

... Калі праз некаторы час з дзятчыных ложкаў пачалі даносіцца лёгкія пасаванні, Лёня ціхаванка ўстаў з табурэтка ля свайго ложка, босям падшоў да аднаго ложка, потым да другога, нахіліўся над адным дзіцем, потым над другім. «Хітрыны малыя, — з цепенай у душы, слухаючы іх соннае дыханне, падумаў ён, — нічога не схавана ад іх: усё бачаць, усё ведаюць... Зноў вярнуўся на табурэтку, асцярожна, каб не трэснула, сеў, пачаў адзіваць чаравікі: «Разудца прымусяі... От не ўгамонныя!».

Вышаўшы на вуліцу, хлапчык вольна ўдзіхнуў, паправіў на сабе паласатую, белую з сінім, безрукаўку і ледзь не бежкам пуціўся ад двара, але раптам перадумаў, зноў вярнуўся да свае хацы і прытуліў вуха да цёмнага адрэзу, у хаце было ціха. Ну, цяпер да клуба! Там ужо даўно сабралася моладзь, ужо даўно, нават у хаце даносіліся расцяжныя гукі гармоніка. Там-будуць там і песні сцяваюць...

Ці дзідзедца сёння Леню патанцаваць і паспяваць, ці не спазніўся ён, пакуль закаляцца гэтых малых?...

...Гульня ля клуба была ў разгары, яшчэ можна было рынуцца і ў танцы, але нешта ўпаў настрой у хлапца, як толькі ён падшоў да гурты і акінуў усёмі зракам. «Ніяко сапраўды спазніўся? — разала душу пытанне. — А абяцаў-жа ўчора... От, дзятвара гэтая, дам я ім заўтра, замкну ў хаце і нахай сабе, што хочучь».

Абышоў усе нявідныя адрэзу месцы, заглянуў нават у залу клуба, нідзе не было. Значыць, — спазніўся. Яна не магла не прыйсці, яна не будзе ледзь не да пэўных вазіцца з малымі, як нянька якая, і яна не будзе даваць абіданні на вецер, на пусцату... (Заканчана на 4-й стар.)

